

Annemette Sørensen

GERALD SCARFE

– en engelsk satiriker

RUNDETÅRN

8. februar – 8. marts 1992

”Jeg tror ikke, at lægen kurerede ham for hans onde.
Han lærte ham at le ad ondet.”

Forord

Det er cand.mag. Annemette Sørensen, der oprindeligt fik ideen til udstillingen "Gerald Scarfe – en engelsk satiriker", og det er Annemette Sørensen, der realiserer ideen til den færdige udstilling, der vises i Bibliotekssalen i Rundetårn fra d. 8. februar til d. 8. marts 1992. Rundetårn takker for initiativet og er glade for at kunne præsentere denne ganske særlige udstilling for publikum.

Kunstneren Gerald Scarfe har fra starten været meget positiv overfor Rundetårns planer og har velvilligt udlånt kunstværker, som vi har ønsket på udstillingen. Vi er også glade for, at Gerald Scarfe har udformet plakaten til udstillingen.

Rundetårn takker The British Council for økonomisk tilskud til finansieringen af udstillingen.

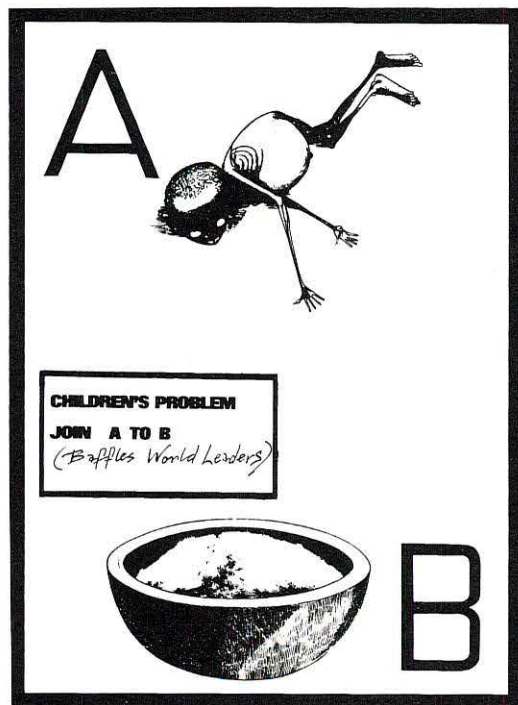
Rundetårn d. 31. december 1991

Jesper Vang Hansen
inspektør

Gerald Scarfe – en engelsk satiriker

Gerald Scarfe vil af navn næppe sige et større dansk publikum noget. Derimod vil hans indledende tegninger til den populære TV-serie Javel, Hr. (Stats)minister være kendt af de fleste.

Gerald Scarfe (født 1936) er en britisk satirisk tegner, som i tre årtier har kommenteret verdens skæve gang med sin skarpe pen. Udstillingen i Rundetårn har til formål at give en bred introduktion til Gerald Scarfes mangeårige virke. Det er første gang i Skandinavien, at Gerald Scarfes tegninger udstilles. Tegningerne repræsenterer et bredt udsnit fra de sidste tredive års produktion, og hvor vi så ofte har grinet ad den fiktive Jim Hacker fra Javel, Hr. (Stats)minister, er der her lejlighed til at more sig over karikaturer af den virkelige verdens alt andet end fiktive figurer: Her er både de kendte og de kongelige og ikke mindst den politiske verdens skikkelser. Fra virkelighedens verden bliver der også lejlighed til at genopleve historiske begivenheder fra de seneste tredive år: Vietnamkrig, terrorisme, Tjernobyl, hungersnød, Watergate o.s.v. Endvidere vil udstillingen vise eksempler på Gerald Scarfes arbejde som scenograf. Heriblandt hans skitser til filmatiseringen af Pink Floyds musik-epos *The Wall*.

Forbind A med B. Det rene barnemad, men for kompliceret en opgave for verdens ledere.

Gerald Scarfes tegning af det underernærede afrikanske barn med den opspilede mave og de tændstiktynde arme og ben blev første gang bragt i *Sunday Times* i 1970. Dengang var det en kommentar til hungersnøden i Biafra, der var en direkte følge af borgerkrigens rasen. Elementære menneskelige behov – som f.eks. mad til de sultne børn – blev tilsidesat af de stridende parter. Kanonføde fremfor barnemad. At det burde være en pæret opgave – det rene barnemad, *a children's problem* – at løse for verdens politiske ledere burde være indlysende. Også 14 år senere er den gal. Denne gang i Etiopien. Og *Sunday Times* bringer den samme tegning en gang til.

"Først og fremmest har det at tegne lært mig, at den største såvel som den mindste lusede general kommer og går; mennesker vedbliver med at blive slagtet, udsultet og misbrugt som kanonføde. Det er dette magtmisbrug – som det udøves af den mindste og mest uhæderlige, lokale politiker til den mægtigste og blodigste Stalin, der giver brændstof til mine politiske tegninger."

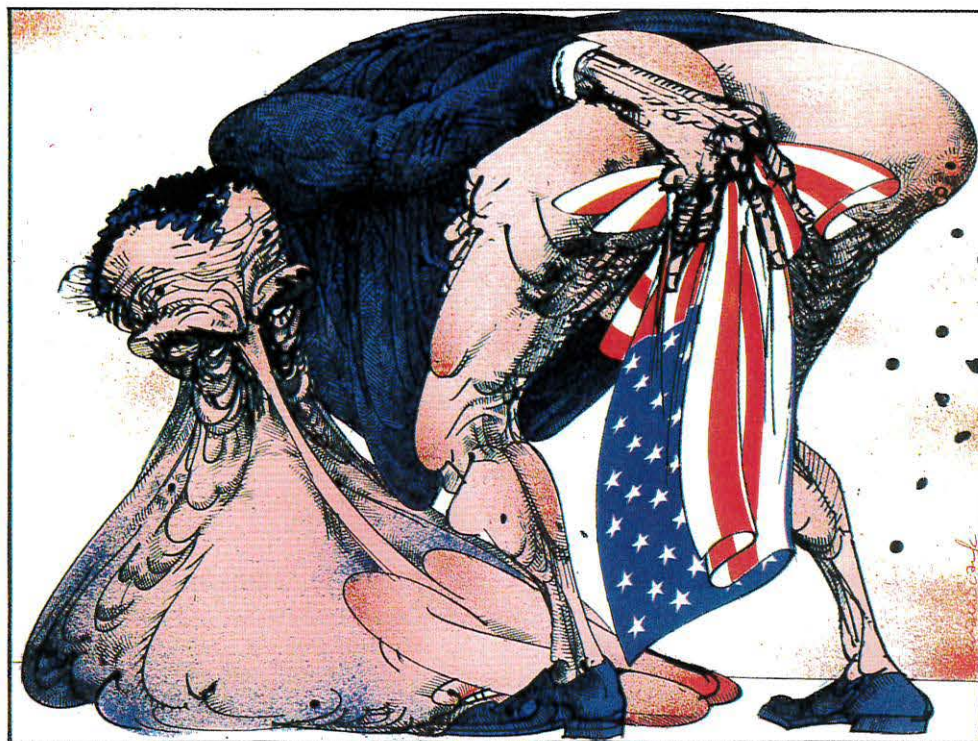
(Gerald Scarfe: Line of Attack, s. 15).

I mere end 30 år har Gerald Scarfe med sine politiske og satiriske tegninger kommenteret såvel den lokale som den globale verdens absurditeter.

Når alverden bliver taget ved næsen af de skiftende magthavere, har Scarfes modangreb bl.a. været at 'uddele' næser. At latterliggøre disse magthavere ved at forsyne dem med overdimensionerede næser – at karikere dem.

Tag en Nixon, for eksempel.

I forbindelse med hele Watergate-skandalen skreg det efterhånden til himmelen, – for alle andre end måske lige netop Nixon *himsel* – at virkeligheden og hans billede af virkeligheden ikke stemte overens. I takt med denne stigende uoverensstemmelse, voksede Nixons næse i Gerald Scarfes streg som en anden Pinocchios.

"Jeg må indrømme, at jeg var besat af Nixon. Jeg kunne ikke lide ham, men da Watergate gjorde en ende på ham, skrev jeg denne klagesang i Sunday Times:

*Though Nixon makes me sick,
I'll miss his every trick.
His used-car style
And sweaty smile
Made him a perfect (expletive deleted)".*

(Scarfe by Scarfe, s. 80).

Det udeladte skældsord (*expletive deleted*) er det samme ord, hvormed man på amerikansk forkorter navnet Richard – Nixons fornavn. Udover at indgå i hans øgenavn: *Tricky Dick*, betegner det også en bestemt mandlig legemsdel.

Det var det amerikanske ugemagasin TIME, der i 1968 bad Gerald Scarfe om at portrættere Nixon til deres forside. Nixon stillede op som præsidentkandidat, men ingen troede dengang på, at han virkelig ville vinde. Nixon nægtede dog at lade sig tegne af Scarfe. Det almægtige TIME blev rasende, men svarede igen ved at give Scarfe status af reporter. Udstyret med et pressekort kunne Nixon ikke nægte Scarfe at rejse med rundt under hans valgkampagne. På grundlag af sine skitser udførte Scarfe en stor papmache-buste af Nixon. Men da forsideredaktøren så den, udbrød han: "Den er nok lidt for overdrevet til vores blad." I mellemtiden var der sket det, at Nixon virkelig så ud til at blive Amerikas kommende præsident, og, at forsideredaktøren var blevet medlem af hans valgstab. (Scarfe by Scarfe, s. 76).

Karikatur og satire har det med fortrinsvis at fremkalde latter hos oppositionen. Latteren er oppositionens våben mod overmagten – en slags limbo mellem fortvivlelse og håb.

"Man trænger til at udløses af tvangen, til at frigøres fra trykket, kort sagt til at le – og denne naturlige reaktion melder sig i karikaturens eller parodiens form. Og jo stærkere trykket, jo kådere slår man sig løs."

(C. A. Jensen: Karikatur-Album, s. 22).

At have latteren på sin side vil ofte sige, at man har gennemskuet modpartens, overmagtens, autoritetens selvhøjtidelighed og selvhævdende ufejlbarlighed. Især politikere synes pr. definition aldrig at indrømme en fejl, et nederlag eller en fejlslagen politik. Denne krysteragtige opførsel vil ved sin afsløring være en kilde til latter. Bangebuksen bliver latterlig – bliver latterens genstand.

”En særlig Kilde til Latter er det Latterlige. Det Latterlige er formentlig karakteriseret ved en Tankebevægelse, der gaar fra noget stort, betydningsfuldt, højtidligt e.l. til noget smaat, betydningsløst, meningsløst, dagligdags e.l.; undertiden er Overgangen fra første til andet Led overraskende.”

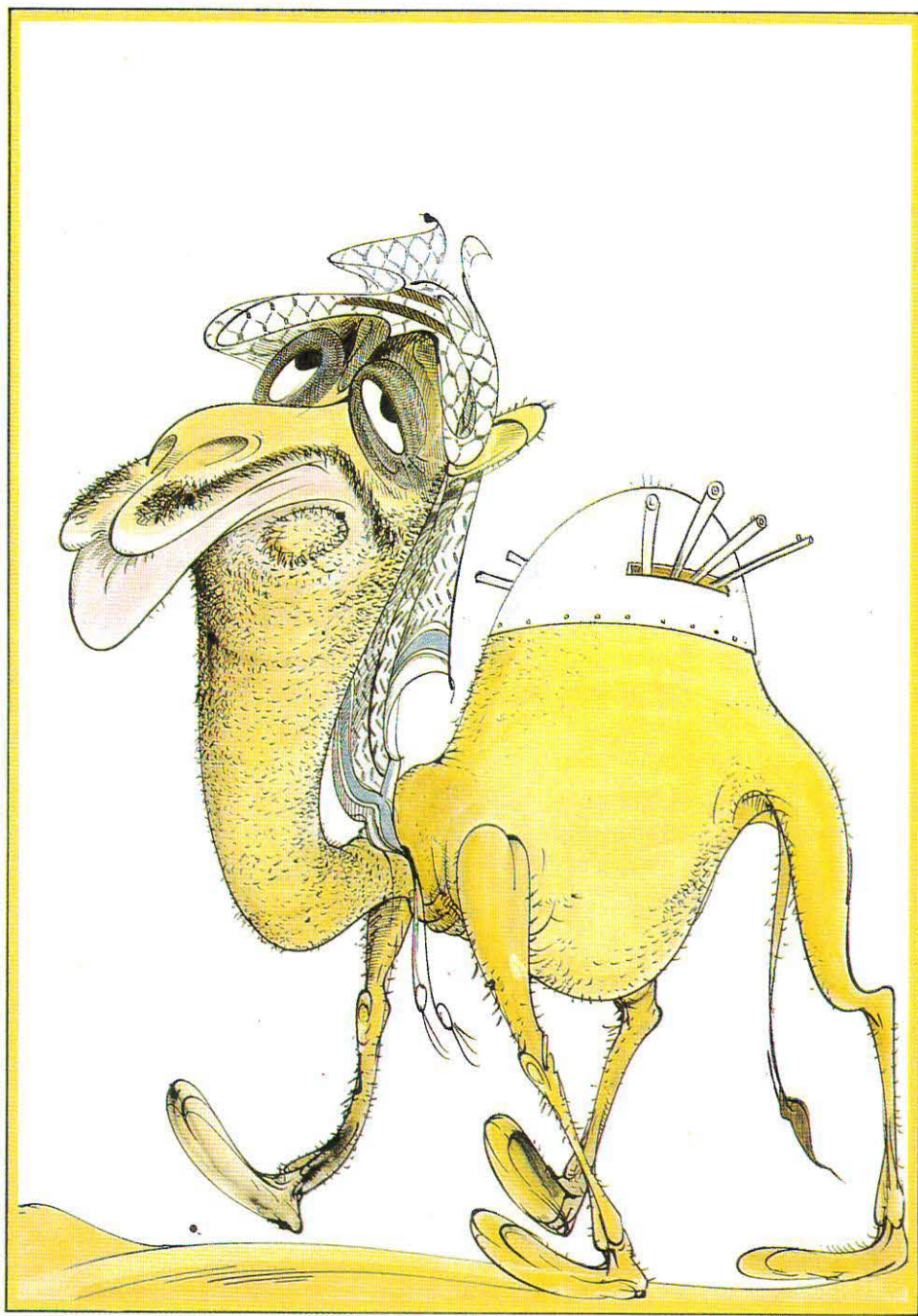
(Salmonsens Konversations Leksikon, under: Latter).

Ikke kun i England, men i hele Europa er der en lang og fornem satirisk tradition. Satiren har siden Middelalderen været et af oppositionens vigtigste politiske våben, og selvom den sjældent på egen hånd har været i stand til at overvinde overmagten, har den dog altid fået folk til at le ad denne overmagt. Og dermed holde galden flydende.

Mentalitetshistorisk set – d.v.s. det som man kunne kalde det kollektive i den samtidige virkelighedsopfattelse -, er satiren en af den europæiske histories vigtigste kilder til forståelse af, hvad der rørte sig i samtiden. Middelalderens mangfoldighed af flyveblade, f.eks., fremstiller en virkelighed, der i sit billedsprog var forståelig for enhver. Inklusive den majoritet, bønderne, som ikke kunne læse. Ved at betragte disse flyveblade har man mulighed for idag at forstå, hvad der dengang blev anset for væsentligt. Flyvebladene fremstår som essenser af både store begivenheder og stridigheder såvel som sindbilleder på den forestillings- og idéverden, hvori disse begivenheder indgik.

Bladtegningen spiller i nyere tid en tilsvarende rolle. Som aktuel kommentar formår den at fremstille essensen af kortere eller længere tidsrum begivenheder. Og historisk betragtet vil man med bladtegningen, når ethvert overblik er druknet i en kaotisk strøm af nyheder og begivenheder, kunne dykke ned her, få skåret det overflødige bort, og derved få adskilt det væsentlige fra det uvæsentlige.

Vore dages satiriske tegning har mange fælles træk med Middelalderens flyveblade. Det halv- eller helnøgne look, det latrinære, det fabelagtige, det overdrevne og motiver, der bygger på ordspil, er måder at fremstille overmagten på, som man også genfinder hos Gerald Scarfe. Men, hvor det i Middelalderen ikke var almindeligt med portrætlighed, er det i den nyere tids satire et af genreens vigtigste karakteristika. Således også hos Gerald Scarfe.

Arafat Kamelen.

I sin bog *Scarfeland – A Lost World of Fabulous Beasts and Monsters* - går Scarfe på jagt ind i et land, der er befolket med de særeste, dyriske væsener. Her finder vi bl.a. den ubarberede –

"Arafat Kamel (lat. Camelas Yasser)

Hjemsted: Ingensteder

Karakteristiske brøl: Al Fatah

Yderligere kendetegn: Kan bevæge sig ubegrænset, da den opbevarer et stort arsenal i sin pukkel."

(Scarfeland: Tavle nr. 34)

For en Gerald Scarfe vil der altid være rigeligt med emner at tage fat på. Som med hungersnød således f.eks. også med amerikanske præsidenter. Den ene afløser den anden.

"Seks præsidenter har jeg tegnet;

den karismatiske Kennedy,

den gamle svindler Johnson,

den svedige Nixon,

den dumme Ford

den håbløse Carter og –

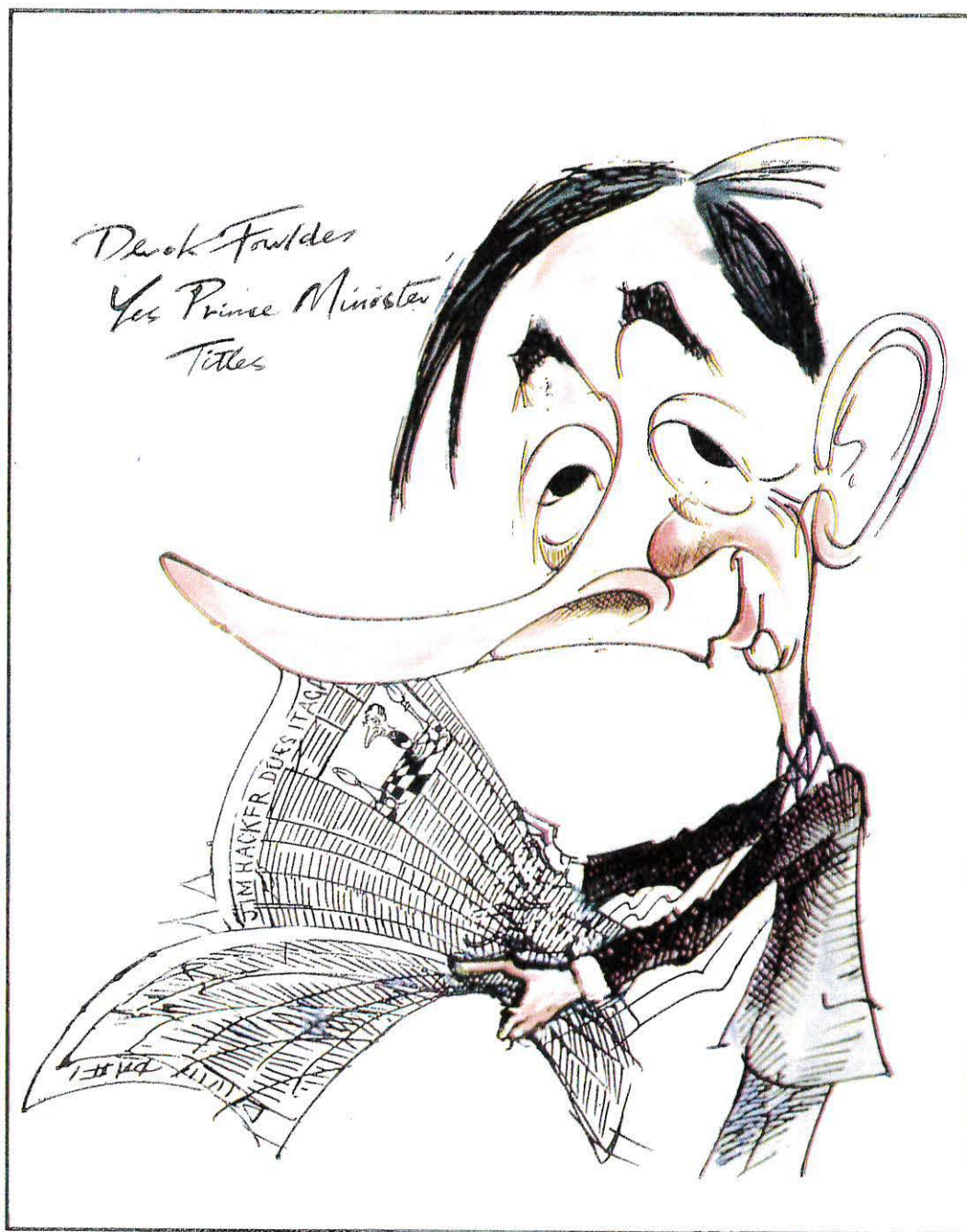
åh, Gud – Reagan

Kan det fortsætte på denne måde?"

(Scarfe by Scarfe, s. 83)

Britisk politik og britiske politikere er mindst ligeså farverige som de amerikanske – ikke mindst selvfølgelig i Gerald Scarfes streg. Og han har tegnet dem alle. At det derfor var ham, der kom til at stå for de indledende tegninger til den ekvilibristiske TV-serie Javel, Hr. (Stats)minister, må have været et oplagt valg.

Javel, Hr. (Stats)minister er satire på et højt plan, der handler om en minister, valgt af folket til at varetage sine vælgeres, sit lands og sit partis interesser. Men som i virkeligheden er temmelig uduelig og mere eller mindre uden at vide det fører den politik, som hans stokkonservative og til enhver tid siddende embedsmænd ønsker han skal føre.

Embedsmand Bernhard Woolley, Javel, Hr. (Stats)minister.

Gerald Scarfe nærer ikke særligt høje tanker om politikere. Han påstår, at de keder ham, og at han karikerer dem for at sætte sig ud over denne kedsomhed. Som bladtegner har han mulighed for fra dag til dag eller fra uge til uge at lægge til og at trække fra og at drive karikaturen helt ud i det ekstreme; læseren vænnes langsomt til at genkende portrætter, der til sidst ender med at have taget helt andre former. Margaret Thatcher kan f.eks. blive til en gammel støvle eller et krigsskib, Gorbatsjov kan få form som hammer og segl og Ronald Reagan som en pistol (Scarfe by Scarfe, s. 119).

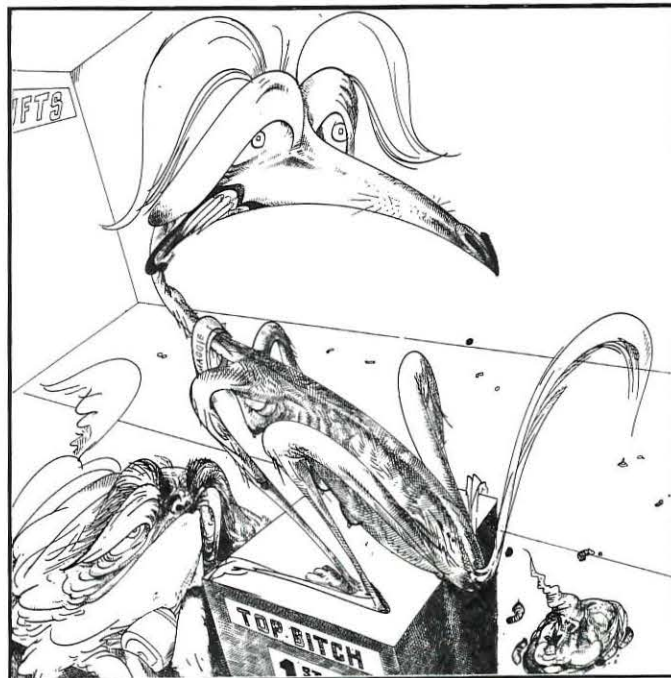
Winston Churchill, 1964.

Offentligheden, publikum, vælgerne får for det meste det billede af politikerne, som politikerne selv ønsker. Churchill fremstod i efterkrigs-årene, med sit V-tegn og sin høje cigarføring, som den stovte og stærke statsmand – selve personificeringen af den samlede kamp mod nazismen.

I 1964 fik Gerald Scarfe til opgave af *The Times* at tegne dette symbol under hans sidste dage i Underhuset. Scarfe blev chokeret over, at virkelighedens Churchill var en helt anden end det billede, som offentligheden var blevet givet af ham; og tegnede ham, som han så ham – en træt og meget gammel mand.

Med det resultat at *The Times* nægtede at bringe tegningen med henvisning til, at Churchills hustru ville blive ked af det, når avisen kom ind ad brevsprækken den følgende morgen. Tegningen kom i stedet på forsiden af det satiriske 14 dages blad *Private Eye* (Scarfe by Scarfe, s. 42).

Margaret Thatcher blev i 1975 valgt som partiformand for de konservative og afløste dermed Edward Heath. Det blev starten på en lang karriere, som et af Gerald Scarfes yndlingsofre. Kan det undre?!

Shhh! Sig det ikke til nogen. Tjernobyl, 1986.

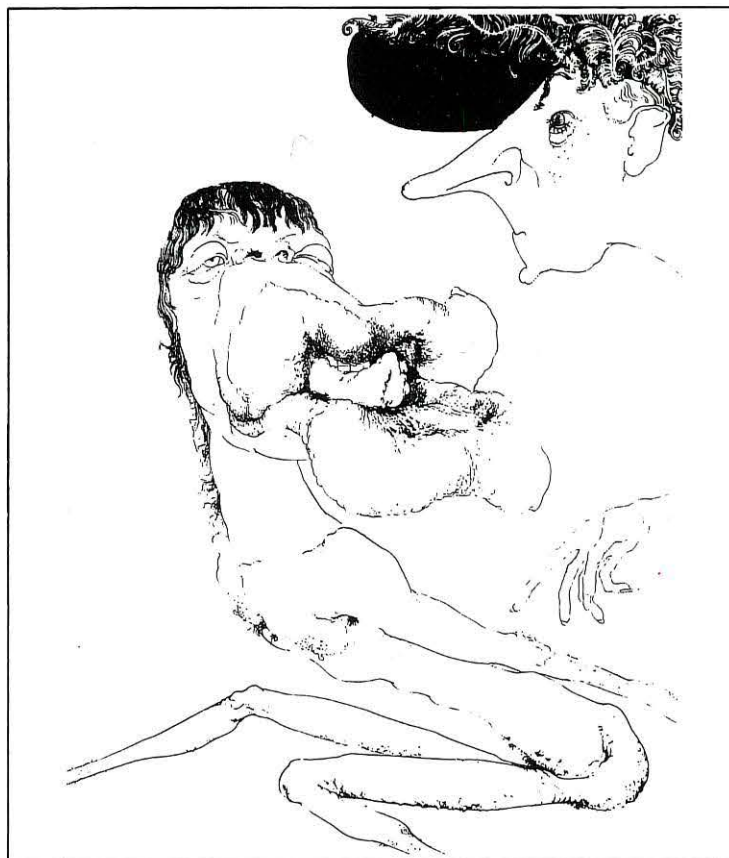
Krig, atomkrig, forurening, overbefolkning, hungersnød, terrorisme, arbejdsløshed. Spøgelser fra det virkelige liv som alle får fast form i Gerald Scarfes streg. Som betragter ser man døden i øjnene og den ukonkrete angst bliver til mere artikuleret frygt. Således f.eks. også med en atomkatastrofe som den i Tjernobyl.

Usynlig, lydløs og lugtfri, men dødelig forurening kombineret med sovjetisk censur og tillukkethed. Først tre dage senere indrømmer Sovjetunionen katastrofen, da der så langt væk som i Sverige bliver konstateret stigende radioaktivitet. Med Gerald Scarfes kommentar ser man, hvordan det kunne nå så vidt.

Drivkraften i satiren er det fornægtende. Blandt andet fornægter den den oppustede politiske retorik. Gerald Scarfe har sideløbende med sine tegninger af politiske ledere beskæftiget sig i næsten lige så høj grad med en anden slags autoriteter: lederne af det kulturoffentlige jetset. Fra berømte TV-skærmtrolde til rockstjerner.

"De har også magt til at påvirke samfundet og er derfor værdige til at blive angrebet."

(Scarfe by Scarfe, s. 28).

Mick Jagger hos portrætfotografen.

Ovenstående tegning forestiller rockstjernen Mick Jagger og berømtheder-
nes portrætfotograf nr. 1, Cecil Beaton. Tegningen viser rockstjernen, der

bliver saligt liderlig af at blive kløet på ryggen af portrætfotografen. Selvhøjtidelighed og glamour skærper på samme måde som magtmisbrug Gerald Scarfes pen. Og til tider bliver pennen så skarp, at den flår tøjet af sine ofre og klæder dem af til skindet. Bogstaveligt talt.

Ofrene selv reagerer sjældent på Scarfes portrætter. De synes at mene, at dårlig reklame er bedre end ingen reklame. Men når det drejer sig om ofrenes fans stiller sagen sig ofte anderledes. Tegningen af Mick Jagger resulterede i et brev fra en skole underskrevet af 114 skolepiger. Brevet lød:

”Kære Mr. Scarfe!

Efter det, De har gjort ved vores Mick, vil vi skære Deres nosser af.

Deres hengivne,

Angela Morris, Betty Dockley....” – ialt 114 underskrifter.

(Scarfe by Scarfe, s. 116).

Jackson Kamæleonen.

"Jacksons Kamæleon (lat. Michaelis Plasticus) (Dianus Rossos)

Hjemsted: Et iltelt

Sang: I'm Bad/Ain't no mountain high enough

Yderligere bemærkninger: Rock-væsener underholder andre dyr og modtager til gengæld enorme summer af smiger og kontanter, hvorved de bliver stjernetossed."

(Scarfeland: Tavle nr. 23).

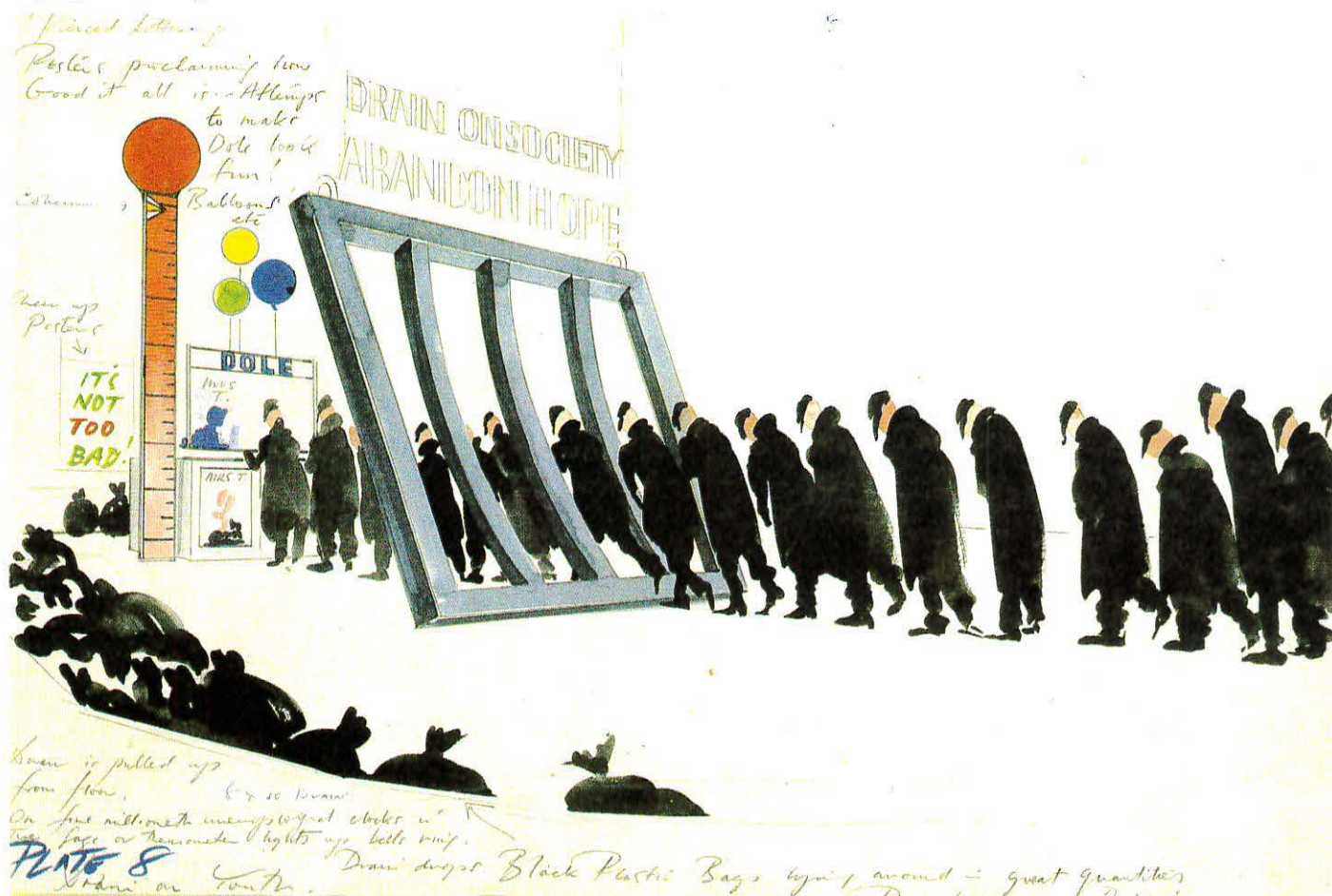
Satiren er i sit indhold oftest tidsbunden og ligefrem dagsaktuel. Men samtidig er den satiriske tegning i sin form og i sin streg på mange måder om ikke tidløs, så dog i historisk forstand traditionel.

Da Scarfe begyndte sin kunstneriske karriere som satirisk tegner, var han ikke bevidst inspireret af andre kunstnere. Men hurtigt kom han til at beundre navne som James Gillray, Daumier, Goya og Bosch (John Berger, s. 192). Tilsammen giver disse kunstnere et vue over en lang europæisk tradition, hvor kunst og satire enten går op i en højere enhed eller følges ad i parallelle baner. Dog ofte med satiren som avantgardistisk bannerfører for kunstens tekniske og motivmæssige udvikling.

Scarfe er en af vor tids mest fremtrædende repræsentanter for en både videreførelse og en fornyelse af traditionen. De dyriske Scarfeland-portrætter minder om Hieronymus Boschs fantastiske skærsilds-væsener. Præsident Johnson som sprøjter bomber ud over Vietnams sønderbombede menneskekroppe har klar reference til Francisco Goyas grufulde krigsbilleder. *Tricky Dick* Nixon og hans næses gradvise transfiguration har lignelser til Charles Philipons berømte Kong Louis Philippe-pæreansigt. Charles Philipon der var Daumiers forlægger. Af andre inspiratorer kan nævnes Aubrey Beardsley – jvf. portrættet af Mick Jagger og Cecil Beaton – samt japaneren Hokusai – jvf. Tjernobyl-skyen over Europa.

Kunstneren William Hogarth (1697-1764) betragtes som grundlæggeren af den moderne engelske satire. Hans iagttagelser af det borgerlige samfund med dets dyder og især dets laster har op til nutiden været det grundlæggende fundament, hvorpå den engelske satiriske tradition har bygget videre. I modsætning til andre lande har den satiriske tradition været forholdsvis ubrudt i England. Mere eller mindre vilkårlige *ad hoc* forbud og statslige censurlove vendt mod samfundskritik og satire har i skiftende perioder i mange andre lande tvunget satiren til at beskæftige sig med mere harmløse karikaturer og mindre sprængfarlige emner. I perioder som disse kunne satirens populære temaer således være karikaturer på sæde- og familielivet eller latterliggørelse af kvinder og modefænomener.

Grundstemningen i de forskellige nationale satirer er følgelig også forskellig. Hvor vi f.eks. i Danmark mest er til den mere overbærende humor, er den engelske satire anderledes skarp og harmfuld. Dette bunder nok ikke kun i de forskellige historiske censurforhold, men nok så meget i det forhold at udtrykket synes at blive stærkere jo stærkere trykket er. I et nutidigt England, hvor Margaret Thatchers mangeårige monetaristiske politik har resulteret i stor social nød og en arbejdsløshed på 3 mill. mennesker; eller hvor klassesystemet er langt mere udtalt og hvor det autoritære, f.eks. indenfor uddannelsessystemet, er fremherskende, er den mentale grobund og modtagelighed overfor en skarpere satire langt stærkere disponeret. Tænk også på moderne klassikere som *Monty Python's Flying Circus* og *Not the Nine o'Clock News*.

Vellystningens Livsvej, 1985. Ungdommen skylles ud i kloakken.

I 1985, i 250 året for Hogarths berømte og populære grafiske serie *A Rake's Progress* – Vellystningens Livsvej – , der byggede på den samtidige samfundskritiske *A Beggar's Opera* af John Gay, udførte Gerald Scarfe scenografi og kostumer til en dramatiseret musical-opsætning bygget over samme serie.

Musical'en, der var en *up to date* satire over Thatchers England, bestod bl.a. af en scene, der viste, hvorledes ungdommen drænes for sine muligheder og i stedet bliver bortledet som det rene spildevand og skyllet ud i kloakken.

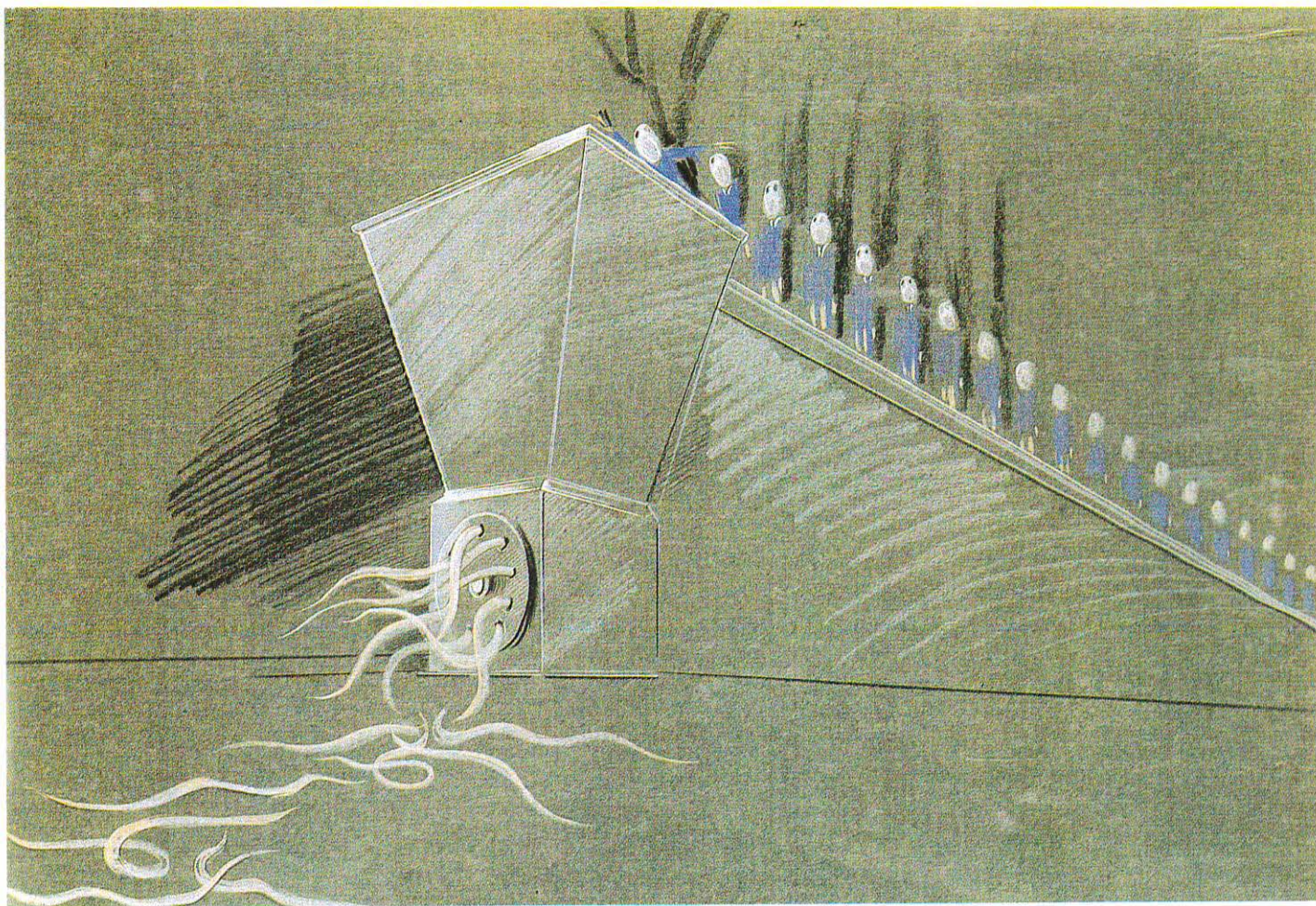
I andre sammenhænge har Gerald Scarfe også virket som scenograf. I øjeblikket på en opsætning af Tryllefløjten i Los Angeles og i 1985 på Offenbachs Orfeus i Underverdenen i London.

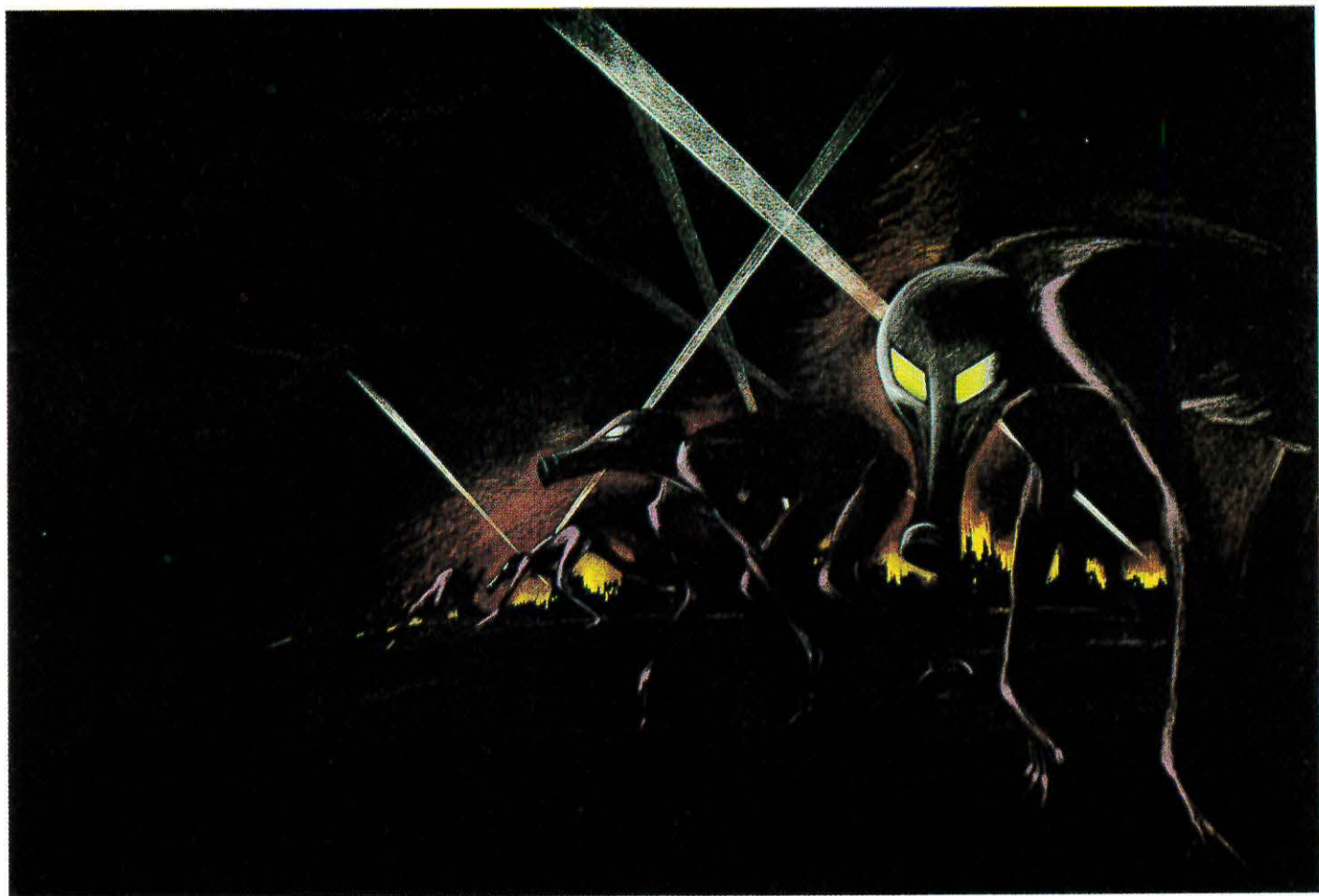
Sit største publikum til dato fik Scarfe dog i 1979, da han designede pladeomslaget til rockgruppen Pink Floyds musik-epos *The Wall*. Samarbejdet med Pink Floyd startede allerede i 1974, hvor gruppen bad ham om at lave tegneseriefilm til fremvisning ved deres store, spektakulære koncerter. Da *The Wall* blev opført ved gigantiske koncerter i 1981 i London, Dortmund, New York og Los Angeles, var det også Scarfe, der designede den ligeledes gigantiske scenografi, der bl.a. bestod af bevægelige 10 meter høje figurer. Året efter, i 1982, blev *The Wall* til en spillefilm, der havde Alan Parker som instruktør og Gerald Scarfe som scenograf.

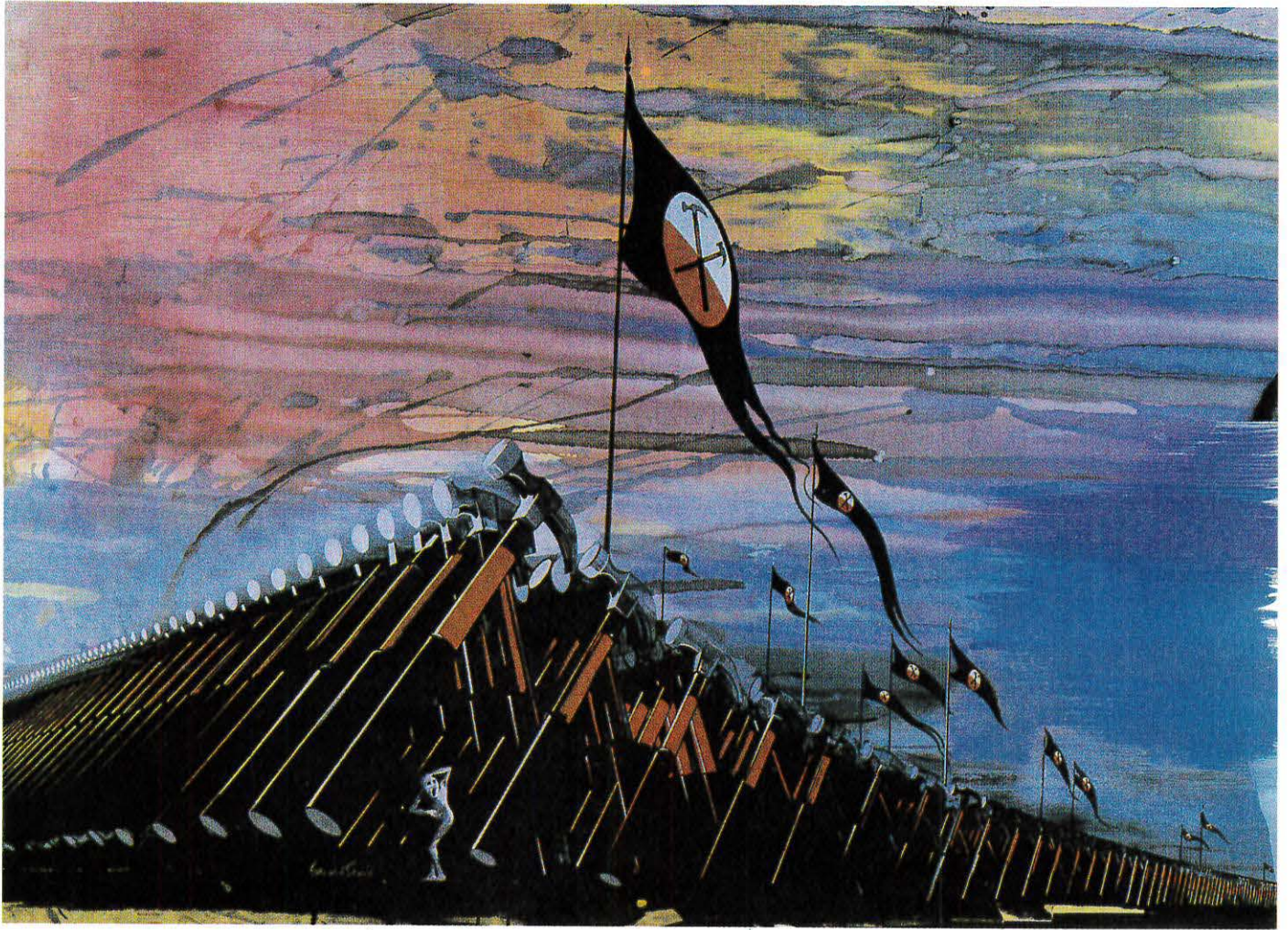
Udover scenografien til filmatiseringen af *The Wall* stod Scarfe i denne film også for tegnefilmhistoriens nok mest overlegne visuelle sekvenser. Den øvrige film ufortalt, er der her tale om noget af det på samme tid grusommeste og smukkeste af sin art, der nogensinde er blevet vist på et filmlærred.

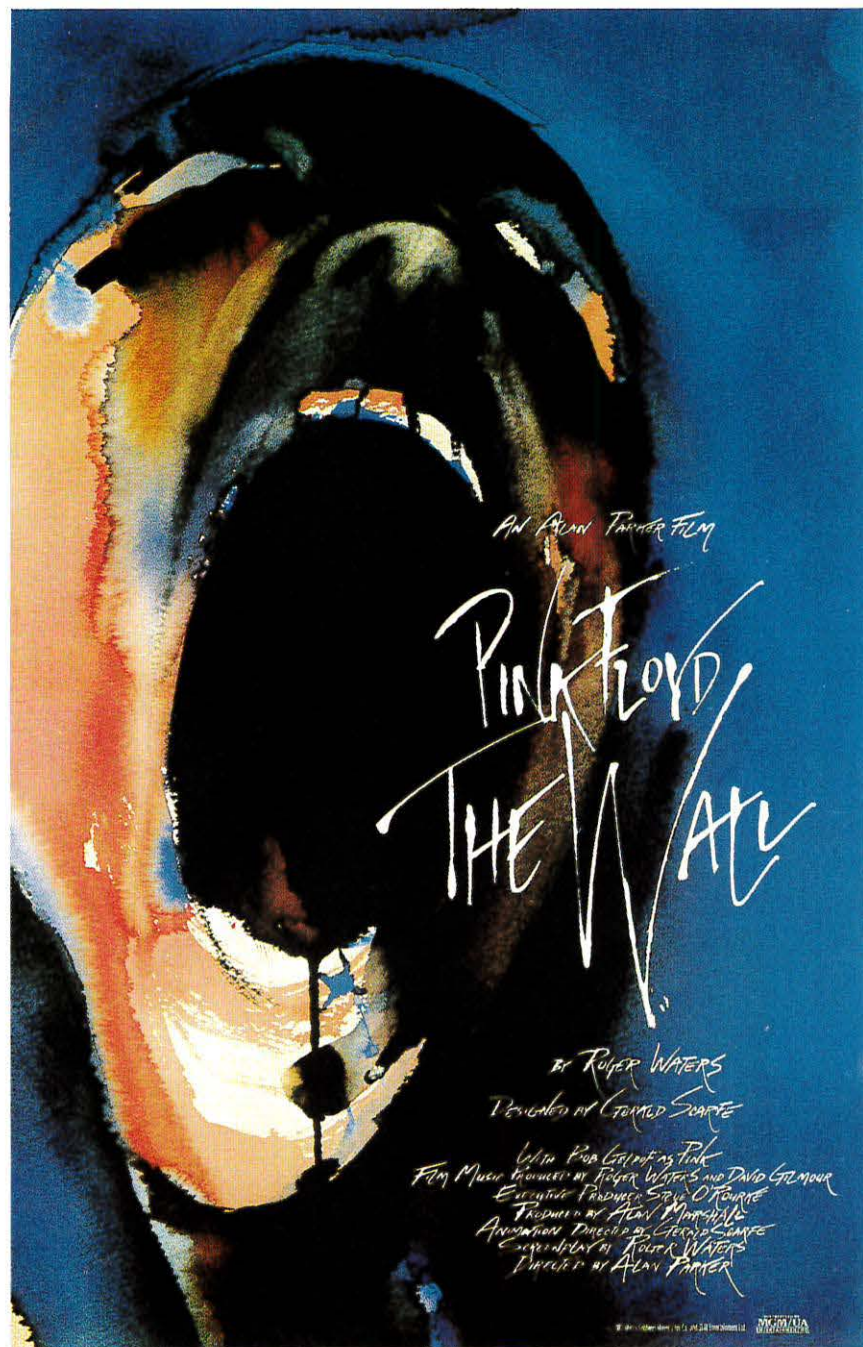
I tegnefilmssekvenserne i *The Wall* fik Gerald Scarfe lejlighed til at 'levendegøre' nogle af sine yndlingstemaer. Udover at karikere diverse autoriteter, som f.eks. skolelæreren og dommeren med sin paryk, er Muren selvsagt et tema, der bliver bearbejdet i al sin groteskhed. Ligeledes får den altoverskyggende og handlingslammende angst sine visuelle udtryk; og ikke mindst ensretningen og undertrykkelsen af individets frihed bliver overbevisende fremstillet ved hjælp af bl.a. overdimensionerede kødhakke-maskiner og endeløse kolonner af marcherende hammere.

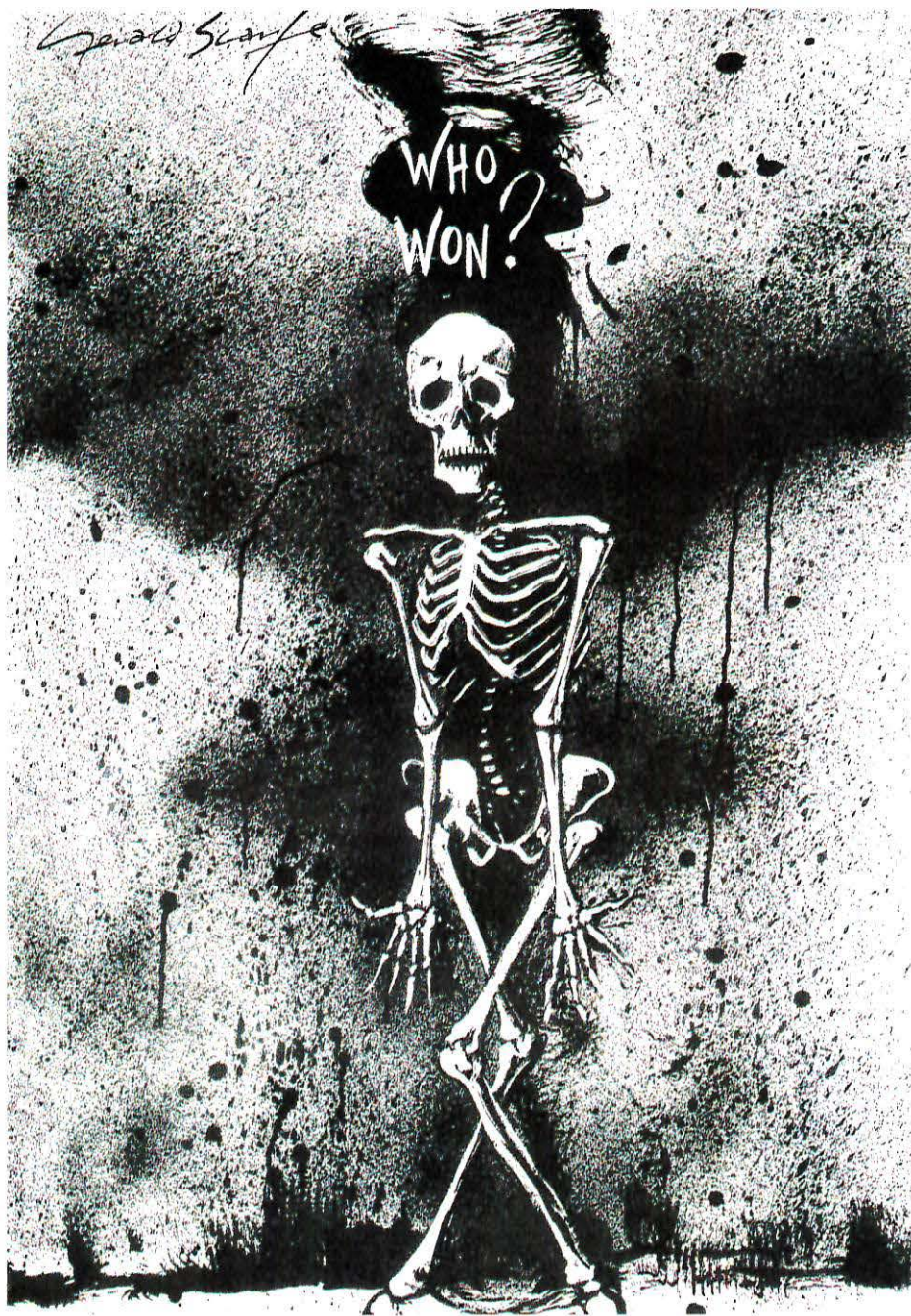
Den 21. juli 1990 blev *The Wall* opført som koncert på Potsdamer Platz i Berlin. Berlinmurens fald skulle fejres og koncerten blev vist i en direkte TV-transmission til omkring 1 mia. seere verden over.

Hvem vandt? 1983.

Afslutning

"Af og til spørger folk mig, om jeg tror, at mine tegninger ændrer ved nogetssomhelst? Svar: "Overhovedet ikke." Hvorfor så blive ved? Jeg ved det ikke. Jeg føler, at jeg bliver nødt til at råbe op – måske for derved at prikke til den offentlige samvittigheds nervesystem. Men det stakkels offentlige nervesystem er fuldstændigt følelsesløst af bombardementer fra alle sider. Vi sidder der foran fjernsynet med vores overfyldte tallerkener og ser på billeder af døende og sultende mennesker. Vi mærker et øjeblik stik af skyldfølelse, som dog går over lige så snart det næste billede toner frem på skærmen."

(Scarfe by Scarfe, s. 120).

Nej, der er sjældent meget at grine ad globalt set. Gerald Scarfes ærinde er da heller ikke at latterliggøre f.eks. hungersnøden i Biafra. Satiren går i højere grad på *the world leaders* manglende vilje og evner til at gøre noget ved problemet. Det er overmagtens selvophøjede og selvovervurderede ufejlbarlighed, der her får et skud for boven. Det er både til at le og til at græde over.

"Naar Latteren undertiden kan virke rensende og befriende er det, fordi den staar i Forbindelse med en Tankebevægelse, hvor noget, der først imponerede ved sin tilsyneladende Betydningsfuldhed, opfattes i sin sande Intethed."

(Salmonsens Konversations Leksikon, under: Latter)

At karikere betyder egentlig at overlæsse. Men i virkeligheden handler det mindst lige så meget om at trække fra. Og til sidst er der kun næsen tilbage at betragte.

Annemette Sørensen.

Skyldig. Selvportræt.

Litteratur

- Gerald Scarfe: Scarfe by Scarfe. (London 1986).
- Gerald Scarfe: Line of Attack. Twenty-Five Years of Drawings Which Appeared in the Sunday Times. (London 1988).
- Gerald Scarfe: Scarfeland – A Lost World of Fabulous Beasts and Monsters. (London 1989).
- John Berger: The Reluctant Satirist. i: Studio International. Årg. 73. s. 192-194. Maj 1966.
- C. E. Jensen: Karikatur-Album. Bd. 1 og 2. (Kbh. 1906).
- Umberto Eco: Rosens Navn. (1980/1984).
- Salmonsens Konversations Leksikon. 2. udg. (Kbh. 1923).

Katalogtekst:

Annemette Sørensen

Finansiering af udstilling og katalog:

Rundetårn

British Council

Forside og udstillingsplakat:

Gerald Scarfe, 1992

Katalog og plakat:

Rundetårns Forlag

Købmagergade 52 A

1150 København K.

Tlf.: 33 93 66 60

Tryk: C.A. Backhausen Aps, Frederiksberg, 1992

Trykt i 1.000 eks.

Annemette Sørensen:
Gerald Scarfe
– en engelsk satiriker
Rundetårn
8. februar – 8. marts 1992.
ISBN: 87-88714-07-1

